

Versengés és közjó

Prazsák Gergő

Nietzsche *A homéroszi versengés* című munkájában arról ír, hogy az ókori görögök életében Erisz, a viszály istennője különleges jelentőséggel bírt. Magában a görög mitológiában is kettős szerepkörben jelenik meg: Péleusz és Thétisz lakodalmán a Héra, Athéné és Aphrodité közé dobott, „*A legszebbnek*” feliratú aranyalmával egyrészt úgy, mint aki bosszúálló módon, a békés, jókedvű mulatságot elrontja, másrészt úgy, mint aki ezzel a cselekedetével versenyt gerjeszt a jelenlévők között. Parisz levetkőzteti a versenyzőket, az istennők pedig versenyeznek is: Héra Ázsia feletti uralmat, Athéné minden csata megnyerését, Aphrodité pedig Heléna kezét ajánlja fel Parisznak. (Graves, 1970. 427.o.) Nietzsche szerint valami ilyesmi „a hellén versengésgondolat magja: megveti az egyeduralmat, félti a veszélyeit s a géniusz ellen *védekezésül* egy másik géniuszt állít.” (38.o.) Parisz Helénét választotta és ezzel együtt kirobbantotta a trójai háborút. A történet kifutása agresszió, de a történetből ezúttal a meztelen istennők versengése a lényeg. Verseny és harc nem ugyanaz. A harcban benne van az agresszió és az a destruktív jogosultság, amely lehetővé teszi az ellenfél megsemmisítését is. A verseny ezzel szemben konstruktív. Jóllehet ez esetben is a másikon való felülkerekedés a cél, mégis szabályozott és átlátható helyzetben, nem az ellenfél teljes megsemmisítésére, hanem újra és újra győzelemre törekedve. A szabályozott verseny az egyének, de a nagyobb csoportok esetében is konstruktív. „Államokra nézve egymás közti viszonyukban a törvénytelen állapot csupán háborút tartalmaz. Kijutni ebből az ész szerint semmi más út nem lehetséges, minthogy ők is, éppúgy, mint az egyes emberek, földadják vad (törvénytelen) szabadságukat, kényszerítő nyilvános törvényekhez törjék magukat, s így megalapítják a *népek államát*.” (Kant, 1985. 30.o.)

A szabályozott verseny nyertese csak időlegesen lehet győztes, minden győzelem után újabb és újabb megmérettetésekkel kell farkasszemet néznie. Folyamatos kihívások, folyamatos készenlét, folyamatos megmérettetés, folyamatos győzelmi mámor és ennek következtében folyamatos nyerni akarás vár az aktuális győztesre. A győzelem nyomán átélt mámor serkentőleg hat a győztesre: újabb és újabb győzelmeket akar. Ennek következtében a verseny a 'jobbá' válás, az erősödés, az egyén és a közösség érdekeinek szolgálatában áll.

Legjobb példa egyike az olimpiai eszme, az olimpia. A „*Citius, Altius, Fortius*”¹ sűrítve fejezi ki a görög versengés itt tárgyalt lényegét. A testedzés, a múzsákkal való ismerkedésen kívül -

¹ Gyorsabban, magasabbra, erősebben!

amint arra már Platón (Platón 1984.) is felhívta a figyelmet - a nevelés, a jobbá válás, az erősödés legfontosabb eszköze. A testedzésbe bele kell értenünk a versenyt is, hiszen számos sport esetében társas tevékenységről, társas mezőben zajló tevékenységről van szó. Ebben az értelemben a sport alapeleme a 'társasság'. Ha pusztán csak az idővel kellene versenyezni, nem lennének olyan eredmények, mint a több ezer résztvevő jelenlétével zajló maratoni futóversenyen. A kísérleti szociálpszichológia terminusával élve ezt nevezzük társas serkentésnek, amelyet először Tripplet írt le 1898-ban megjelent munkájában: „A versengő próbák tehát mintaként szolgáltak a rájuk következő egyéni próbák számára, megadva a nagyobb sebesség eszményét és sugallva azt a gondolatot, hogy a nagyobb sebesség elérése lehetséges.” (Tripplet 1981. 50.o.) A versengés nem csak a mechanikus feladatok megoldása esetén jár teljesítménynövekedéssel: „... a nem versengő csoport hatásaival összevetve a versengéses csoport hatása eredményeként 'versengéses növekmény' valamint 'versengéses értéktöbblet' jelentkezik.” (Whittemore 1981. 85.o.) Maga az olimpia is a békés verseny, a teljesítményre alapozott versengés jegyében jelent meg először i.e. 776-ban. Igaz ekkoriban „olimpiai játékoknak” még nem nevezhető a rendezvény. Nem csak azért, mert az első olimpia még elsősorban olyan kultikus esemény volt, ahol az isteneknek mondtak köszönetet a résztvevők, hanem azért is, mert az első olimpián még csak egy versenyszámot, a stadionfutást (192 m) rendezték meg. (Finley – Pleket 1980.) Azonban már a legelső játék alkalmával megjelent a pánhellén gondolat (amelynek legmarkánsabb szimbóluma a Peloponészoszi félsziget névadójának, a vakmerő Tantalosz fiának, az elefántcsontvállú Pelopsznak Olümpiában emelt szentélye) mellett a szabályozott verseny arénája: a stadion. A stadion, amely helyt adott az eleinte még csak arisztokraták közötti versengésnek. A győzelem nagy dicsőség volt. Dicsőség a győztesnek és dicsőség a városnak. A bajnok vitt mindent, csak a győzteseket tartották számon (kivéve a rövid ideig versenyszámként megjelenő pentatlont, valamint a kocsiversenyt, ahol a forma 1-hez hasonlóan az 'istállót' is díjazták). Az i.e. negyedik századra, II. Philipposz (aki felesége nevét Olümpiaszra változtatta olimpiai győzelmei miatt) és fia, Nagy Sándor korára teljesedtek ki az Olimpiai játékok. Akkor, amikor II. Philipposz vezetésével létrejön a Korinthoszi szövetség, amit fia egy évvel később megújít és Spárta kivételével minden görög városállamot a szövetségbe tömörít. Az egyesült világ eszméjének elérése céljából hódításai során egészen az Indusig eljutott. Célja a jobb teljesítmény, a hellén-makedón dicsőség emelése, a 'népek államának' megteremtése volt. Nagy Sándor azonban tisztában volt azzal, hogy célja elérése nem lehetséges a „mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint” (Marx, 1977.) eszme alapján. Inkább a kitűnés képességét tartotta fontosnak. Platón tanítását az ideális állammal

kapcsolatban, miszerint „az öröknek nem lehet magántulajdonuk” (Platón, 1984 224.o.) nem tartotta a növekedés zálogának, noha seregeiben megkövetelte katonáitól az önfeláldozást. Jellemzőbb volt akarására az, amit nagy hódításai során Ázsiából mesterének írt, midőn Arisztotelész élőlészében elmondott tanításait könyvbe foglalva közreadta. „Alexandrosz üdvözlését küldi Arisztotelésznek! Nem tetted helyesen, hogy közrebocsátottad akromatikus tanításaidat. Mert miben különbözünk majd másoktól, ha azok az ismeretek, amelyekben neveltetést kaptunk, köztulajdonná válnak? A magam részéről inkább a legjobb dolgok ismeretében óhajtanék kitűnni, mint a hatalomban. Jó egészséget!” (Plutharkosz 2001. 535.o.) Versengés azonban nem volt öncélú. Minden versengő a jobb eredmények eléréseért, a közjó javáért versengett. A versengés a 'haladás' jegyében, a köz érdekeinek figyelembevételével zajlott. A testedzésben éppen úgy, miként a szellemi életben. Platón dialógusaiban, amikor retorikai képességeit alakítja alfabetikus jelekké, tulajdonképpen azt bizonygatja, hogy képes felvenni a versenyt a drámaírókkal, hogy képes maradandó műalkotást létrehozni, hogy ő fogalmazza meg a művészet eszközeivel is a legjobban a 'jót'. Megfogalmazása, még ha esetenként naivnak vagy nevetségesnek (Arisztophanész 2002.) is tűnik, mégis a 'jobbá válást', a közjót szolgálja. A poliszok polgárai, a versenyben elért teljesítményüket elsősorban nem magukért, hanem a polisz gyarapodásáért fokozták. Mint egyének, túl voltak jón és rosszon, azonban mint lokálpatrióták rendületlenül a polisz javát akarták. „Gyermekkorától ott égett a kívánság minden görögben, hogy saját városa boldogulásához a poliszok harcában eszköz legyen: ez lobbantotta lángra önzését, ez tartotta féken is és helyes mederben. Ezért voltak az ókor emberei szabadabbak, mert céljaik közelebbiek és kézzelfoghatóbbak voltak.” (Nietzsche 2000. 39.o.) Az ember antropológiai jellemzői között kitüntetett helyen áll az agresszivitásra való hajlam (Thanatosz), de a szociális és erkölcsi biztonságot adó kultúra képes ezt az antropológiai állandót konstruktív mederben tartani, mérsékelni. Még akkor is, ha ez az egyén rossz közérzetéhez vezet a kultúrában. (Freud 1982.)

Manapság a szemünk előtt zajló szociális elégedetlenség okozta tüntetéssorozatok kiváltói megfélelmeznek a közjóról: a mérhetetlen, mértéktelen becsvágy és a nagyravágyás következtében elfelejtik, hogy a cél nem egymás megsemmisítése nemtelen eszközökkel, hanem a 'szabadnak lenni valamitől' életformától (amely jelenleg a mérhetetlen egyéni becsvágyban teljesedik ki) eljutni a 'szabadnak lenni valamit megtenni a közért' életformáig. A tüntetések résztvevői pedig a versengésről, a teljesítményről feledkeznek meg: arról, hogy nem hullik ölünkbe a mennyei manna, hogy versengés nélkül nincs közjó.

A társadalmi berendezkedés változásának hatalmas iramából következően előálló, szinte a végletekig fokozott 'szabadnak lenni valamitől' életérzés okozta destruktív jogosultság

pozitív szabadsággá alakítására talán egy olyan 'korszerű', a kritikus tömeget elérő és egyre bővülő nagycsoport jelentheti a megoldást, amely a társadalmi hálózatok szerkezetét és működését is átalakító eszközre, az internetre és a mobilkommunikációra alapozva jön létre: a netokrácia.² (Bard, Söderquist 2002.)

Hivatkozások:

Arisztophanész: *Felhők* fordította: Arany János In: *Arisztophanész vígjátékai* Budapest: Osiris 2002.

Alexander Bard, Jan Söderquist: *Netocracy* London: Pearson Education 2002.

Csepeli György: *Kreatív társadalom* In: *Kritika* 2007/12

M. I. Finley – H. W. Pleket: *Az olimpiai játékok első ezer éve* fordította: Szobotka Tibor, Budapest: Móra 1980.

Robert Graves: *A görög mítoszok* fordította: Sziógyártó László, Budapest: Európa 1970.

Immanuel Kant: *Az örök béke* fordította: Babits Mihály, Budapest: Európa 1985.

Karl Marx: *A gothai program kritikája* In: *Marx-Engels válogatott művei 3. kötet* szerkesztette: Recki Ágnes Budapest: Kossuth 1977.

Friedrich Nietzsche: *A homéroszi versengés* fordította: Molnár Anna, In: *Ifjúkori görög tárgyú írások* Budapest: Európa 2000.

Sigmund Freud: *Rossz közérzet a kultúrában* fordította: Linczényi Adorján, In: *Esszék* Budapest: Gondolat 1982.

Platón: *Állam* In.: *Platón összes művei II. kötet* fordította: Szabó Miklós, Budapest: Európa Kiadó 1984.

Plutharkosz: *Párhuzamos életrajzok* 1. fordította: Máthé Elek, Budapest: Osiris 2001.

Norman Triplett: *Mozgást előidéző tényezők az iram megszabásában és a versenyben* fordította: Gergely Gábor In: *A kísérleti társadalomlélektan főárama* szerkesztette: Csepeli György Budapest: Gondolat 1981.

Irwing C. Whittemore: *A versengés hatása a teljesítményre: kísérleti vizsgálat* fordította: Gergely Gábor In: *A kísérleti társadalomlélektan főárama* szerkesztette: Csepeli György Budapest: Gondolat 1981.

² Csepeli György e lap 2007 decemberi számában hívta fel a figyelmet a XXI. század új társadalmi nagycsoportjára, a netokráciára.